

студій пам'яті (memory studies), численних громадських рухів та організацій задля збереження традиційного культурного комплексу українства, утворення нових музеїв, заповідників, пам'ятників тощо), є довгоочікуваним і закономірним процесом становлення культурної пам'яті та самоідентифікації української нації. Він поки ще не є достатнім, щоб компенсувати всі ті численні культурні травми, пережиті вітчизняною культурою, та надскладну реальність сьогодення. Але являє собою потужний рух семіотичного зсуву, результатом якого певно стане гармонізований образ України, формування культурної пам'яті та продукування нових культурних смислів, актуальних не тільки для вітчизняної, а й для світової культури.

Список використаних джерел

1. Erll A. Cultural Memory Studies: An Introduction. Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook / ed. by A. Erll, A. Nünning in collaboration with Sara B. Young. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2008.
2. Confino, Alon. Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review* 102, no. 5 (1997): 1386–1403. DOI: <https://doi.org/10.2307/2171069>
3. Young James E. The Textures of Memory: Holocaust Memorials and Meaning. New Haven : Connel UP, 1993.

СИЛКА Оксана Захарівна,
професор кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України, доктор історичних наук,
доцент;

РЕДЬКО В'ячеслав Дмитрович,
аспірант кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України

СЕЛЯНСЬКИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення історико-правових засад зародження та функціонування публічного простору українського села як соціальної практики, у межах якої формувалися

механізми громадської самоорганізації, комунікації та колективної ідентифікації. Посилення наукового інтересу до аналізу організації громадського середовища України наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. актуалізує вивчення селянського публічного простору як важливого чинника становлення української ідентичності в умовах російських імперських трансформацій.

Селянство було найчисельнішим у соціальній структурі суспільства України. За результатами першого загальнодержавного перепису населення Російської імперії 1897 р., селянство в Україні складало 93 % від усього населення [1, с. 15]. На початку ХХ ст. українська сільська громада формувалася як особливий тип соціальної організації в межах імперського соціального простору, що виразно проявлялося у локальних практиках аграрних відносин та господарської діяльності. Але не менш важливий аспект вивчення сутності української сільської громади досліджуваного періоду полягає в тому, що особливі методи комунікації, місцевого управління та регулювання відносин між громадами, її членами, а також між громадами та представниками влади, стали підґрунтям для формування специфічної публічної сфери. Остання розглядається нами як інструмент реалізації сільської громадської активності та основи для становлення публічного простору українського села. Разом із тим, варто зазначити, що попри збереження високої актуальності проблематики дослідження публічного простору, його історичних передумов і етапів розвитку, вітчизняна історіографія переважно зосереджувалась на аналізі процесів формування та еволюції міського публічного простору України. Натомість сільський вимір цього явища тривалий час залишався на периферії наукової уваги. Але, в останнє десятиліття спостерігається зростання наукового інтересу до проблем організації публічного простору в сільській місцевості, зокрема в контексті вдосконалення діяльності територіальних громад і розвитку місцевого самоврядування. У зв'язку з цим обґрунтованою є необхідність подальших комплексних досліджень історії формування та розвитку вітчизняного публічного селянського простору.

Сучасні іноземні (Х. Арендт, Ю. Габермас, М. Конн та ін.) та вітчизняні (О. Котуков, С. Лукін та ін.) дослідники публічної сфери пропонують різноманітні підходи до розуміння сутності концепту «публічний простір»: «все, що з'являється в громадській сфері, і що кожен може побачити і почути, має якнайширшу гласність ..., збирає нас разом і запобігає тому, щоб ми усували один одного» [2, с. 55-57], «сфера, що є посередником між суспільством і державою, в якій громадськість організовується як носій публічної думки» [3, с. 50], «визначення публічного простору через три основні компоненти: власність, доступність та інтерсуб'єктивність (здатність просторів сприяти незапланованим контактам між людьми)» [4, с. 11] або «відкрита багатоплоскостна та багатовимірна сфера, в якій відбувається комунікація між різними індивідами з приводу ведення спільних (суспільних) справ» [5, с. 71]». Ми поділяємо погляд С. Лукіна, про те, що публічний простір доцільно розуміти як «певний базис чи конструкт, а також комунікаційний

простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь у політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема» [6, с. 71]. Фактично, центральне місце в розумінні публічного простору займає комунікація її учасників що, як зазначають вітчизняні науковці, є невід'ємною функцією публічного простору – він є «місцем для зустрічей, спілкування, самовираження, проведення вуличних парадів, спільних святкувань» [7, с. 40]. У свою чергу, дана властивість також наділяє розуміння публічного простору як середовища вироблення громадської думки [8, с. 101].

Становлення сільського публічного простору в Україні стало можливим унаслідок реформаторських заходів уряду в 1861–1871 рр., які, серед іншого, передбачали розширення участі сільської громади в управлінні на основі самоврядних принципів. Заплановані зміни повинні були забезпечити формування дієвого інституту місцевого самоврядування, який б встановлював право селян самостійно вирішувати питання місцевого життя шляхом ефективного ведення діалогу з центральною владою. Однак унаслідок проведених контрреформ кінця XIX ст. остаточне формування зародків сільського публічного простору було відтерміновано до початку XX ст. Підтримуємо погляд дослідниці І. Верховцевої, яка характеризує період контрреформ, як час «корекції в сфері селянського самоврядування з метою посилення урядового контролю над селом і скерування його розвитку відповідно до імперських завдань, насамперед пов'язаних із вирішенням проблем аграрної сфери й піднесенням ефективності фіскальної політики» [9, с. 397].

Новим поштовхом до активізації процесів розвитку публічної сфери села стала реалізація столипінської аграрної реформи 1906–1911 рр. У цей період «проявилися тенденції зменшення станово-корпоративного й посилення територіального (власне місцевого) самоврядного потенціалу» [10, с. 74]. Подолання замкненості традиційних форм громади супроводжувалося переходом до нових моделей управлінської взаємодії. Сільські сходи та органи самоврядування дедалі частіше виконували роль майданчиків ухвалення колективних рішень, набуваючи ознак публічних інституцій. Унаслідок цього в українських губерніях поступово формувалася простір соціальної комунікації, у межах якого індивід отримувал можливість брати участь у політико-управлінській діяльності через взаємодію з іншими членами громади на підставі загальнозначущих правил і ціннісних орієнтирів.

Отже, з огляду на домінування сільського сегменту населення українських губерній, а також еволюцію нормативно-правової бази, що регулювала аграрні відносини та інститути місцевого самоврядування на сільському рівні у другій половині XIX – на початку XX ст., було закладено передумови для формування й поступового розвитку самоврядного потенціалу українських сільських громад. Це, своєю чергою, створило підґрунтя для виникнення публічного селянського простору як історико-правового та соціального середовища. Формування такого простору безпосередньо впливало на життєдіяльність

українського суспільства, сприяючи розвитку практик соціальної взаємодії, комунікації та взаємодопомоги, а також розширенню участі селян у громадському й самоврядному житті. Публічний селянський простір забезпечував можливості ефективного використання комунікативного потенціалу громади для обговорення та розв'язання нагальних суспільних питань, залучення селян до процесів локального управління й формування колективних уявлень і цінностей, що становили важливу складову української ідентичності на зламі XIX–XX ст.

Список використаних джерел

1. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть: соціально-політичний портрет / голов. ред. С. Б. Головка. Київ : Либідь, 1993. 172 с.
2. Арндт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицька. Львів : Літопис, 1999. 264 с.
3. Habermas J., Lennox S., Lennox F. The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964) / trans. by S. Lennox and F. Lennox. *New German Critique*, 1974. № 3. P. 49–55.
4. Kohn M. *Brave New Neighborhoods: The Privatization of Public Space*. New York : Routledge, 2004. 256 p.
5. Котуков О. А. Теоретичні засади формування публічного та публічно-політичного просторів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 65–73.
6. Лукін С. Ю. Особливості організації публічного простору для розвитку сільської місцевості в умовах децентралізації. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 55–59.
7. Мезенцев К. В., Мезенцева Н. І. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація. *Харків: Часопис соціально-економічної географії*. 2011. Вип. 11 (2). С. 39–47.
8. Лукін С. Ю. Громадянське суспільство у формуванні публічного простору в процесах державотворення. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 99–103.
9. Верховцева І. Г. Селянське самоврядування в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2018. 701 с.
10. Верховцева І. Г. Комунікації сільських громад на початку XX ст.: до передумов формування вітчизняного публічного простору. *Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни* : матеріали міжнародної міжгалузевої конференції, м. Київ, 25 квітня 2023. Київ, 2025. С. 72–74.

